

НАСТАВА НАЦИОНАЛНЕ ИСТОРИЈЕ СРЕДЊЕГ ВЕКА НА НОВОСАДСКОМ И НИШКОМ ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ НА КАТЕДРИ – ДЕПАРТМАНУ ЗА ИСТОРИЈУ

Апстракт: Рад прати промене у наставним плановима предмета *Националне историје средњег века* односно *Историје народа Југославије у средњем веку* на катедрама историје у Новом Саду од 1978. године и Нишу од 1998. године и њену трансформацију у *Историју Срба* у овом периоду. Изнет су и промене у наставним плановима под утицајем Болоњског процеса.

Кључне речи: Национална историја средњег века, Историја Срба у средњем веку, Департман за историју у Новом Саду, Департман за историју у Нишу.

Настава историје је, не треба то посебно наглашавати, подложна променама, у зависности од политичких прилика, од промена у самој науци, од промена у погледу презентације резултата до којих се дошло, у схватању периодизације историје, у погледу тога шта је национално, а шта није и сл. Покушаћемо да у овом раду дамо преглед развоја наставе Националне историје на Филозофском факултету у Новом Саду и Нишу којим би ове промене биле илустроване кроз сачуване Наставне планове и програме.

Катедра за историју у Новом Саду основана је 1954. године. Најстарији сачувани програм из 1978. године, по којем се тада учила национална историја средњег века, настао је као резултат реформе која се спроводила неколико година.¹ Забележено је, да су у реформу биле укључене све структуре Факултета и удружени рад, док су Веће и Савет Факултета усвојили нацрт „нових наставних планова и оквирне наставне програме током летњег семестра школске 1977/78. године.“²

Историја се изучавала у оквиру Института за историју као једне од девет основних организација удруженог рад на факултету.³ По завршетку студија, стицало се звање професора историје. Као једнопредметна група, у времену када су постојале и двопредметне, историја је имала више смерова:

¹ Реформе су спроводене у складу са Законом о васпитању и образовању САП Војводине, одлукама X конгреса СКЈ, Уставом и Законом о удруженом раду (Plan i program vaspitno – obrazovnog rada na Filozofskom fakultetu, Novi Sad 1978, 1 = Plan i program 1978).

² Plan i program 1978, 1 – 3.

³ Остали ООУР-и су институти; за педагогију, југословенску књижевност и општу књижевност, јужнословенске језике, словакистику, за стране језике, за мађарски језик и књижевност и хунгаролошка истраживања и за филозофију и социологију (Plan i program 1978, 5 – 403). Иако се не наводи, вероватно је сам Факултет био организован као радна организација.

Основе марксизма, Класичне студије, Архивистика и Музеологија.⁴ Основни циљ усмерене наставе било је оспособљавање кадра да предају марксизам, класичне језике или раде у архиву и музеју.

Национална историја - Историја народа Југославије средњег века слушала се 4 семестра, плус специјални курс за који су била предвиђена још два семестра. Ова два испита су полагали сви смерови.⁵ Настава је предвиђена у току I, II, III и IV семестру за оно што бисмо ми назвали општи курс, а VI семестар за оно што њихов план и програм називају специјални курс. Општи курс се слушао са 3 часа предавања и 1 часом вежби у I и III семестру, а са 2 часа предавања и 1 часом вежби у II и IV семестру. Специјални курс се слушао по 2 часа предавања и вежби у VI семестру. Може се приметити да се у спровођењу плана специјалног курса одустало се од тога да он буде двосеместралан и уведен је као једносеместралан испит. За проверу знања предвиђен је усмени испит после IV семестра за општи курс, а консултације за проверу знања из специјалног курса после VI семестра. Како би се консултације одвијале, да ли би биле везане за испитни рок или не и сл. није програмом одређено, а како се у пракси одвијало није нам познато.⁶

Наставни план групе Историја, објављен 1983. године, предвидео је да се општи курс слуша II, III, IV и V семестар, а специјални курс VI семестар. Оба испита су се полагала усмено, а из *Историје народа Југославије средњег века* било је предвиђено да се полаже колоквијум после II семестра. Није био обавезан, али се оним студентима који су га положили признавао као део испита.⁷

У оквиру предмета *Историја народа Југославије средњег века* било је предвиђено да се студенти упознају са периодом од досељавања Словена на Балкан до Мохачке битке 1526. године. Поред досељавања Словена, предвиђено је да се студенти упознају са њиховим односом са староседеоцима и суседима, настанак држава код јужних Словена, християнизацијом, доласком Мађара и сл.

Посебно се проучавала историја јужнословенских народа, и то географски распоређених од запада према истоку, дакле, прво Словенаца, Хрвата и на крају Срба. Код Словенаца, студенти су се упознавали са процесом примања хришћанства, губитаком политичке самосталности и сл. У плану се

⁴ Концепт двопредметне наставе, за који се почетком 70-их година сматрало да одговара природи и структури Филозофског факултета, као и потребама праксе, предвиђао је студирање два предмета А и Б. За предмет А је предвиђено да траје 4 године, односно 8 семестара, а предвиђено је и да други предмет може да буде А и да траје исто. Док укупан фонд под А часова из свих предмета предавања, вежби и др. активности није смео да пређе 30 часова недељно, предмети под Б није могао да има више од 10 часова недељно и 6 семестара. Ипак, предвиђено је да постоје и једнопредметне групе као Историја. Понуђени програм је био изложен јавној расправи до 20. децембра, након чега је следило његово усаглашавање и доношење дефинитивног програма (Plan i program 1978, 1 – 3, 5).

⁵ Национална историја је студентима пружала познавање политичке, економске, културне и социјалне историје народа, али и народности (националних мањина, прим Ђ. Ђ.) и установа које су се развијале на територији СФРЈ, са специјалним освртом на историју суседних земаља у којима живи етничка главнина појединих југословенских народа“ (Plan i program 1978, 5 – 7). Како не постоји ниједан народ који би био конститутивни у СФРЈ, а истовремено и у некој од суседних земаља, то је значило да се овде ставља знак једнакости између народа и народности тј. националних мањина.

⁶ Plan i program 1978, 9 – 11.

⁷ Наставни план, Наставна група : И С Т О Р И Ј А, Нови Сад 1983, 2 – 4.

наводи да се проучава политичко-територијални развој Словеније, мада није јасно како, када тада Словенија не постоји као држава. На крају план наводи да се проучава колонизација и германизација Словенаца и привредни развој.

У оквиру историје Хрвата проучавала се христијанизација овог народа, настанак њихове државе, краљ Томислав и његови наследници. Наводи се персонална унија са Угарском, иако никакве персоналне уније није било, већ је Хрватска ушла у састав Угарске после пораза од ње. Затим, привредни развој и друштвени односи, продор Турака. План наводи „долазак Хабзбурговаца на хрватски престо“. Ова бесмислица заправо је *тадашња политичка интерпретација историје* јер у условима када Хрватска не постоји, нико не може да дође на њен престо. Интересантно је да је програмом у оквиру историје Хрвата предвиђено да се студенти упознају са историјом Истре до XV века. Како је Истра ушла у састав Хрватске као федералне јединице Југославије после 1945. године, а пре тога није никакве везе имала са Хрватима, јасне су политичке импликације овакве поделе.

Историја Србије и Македоније заједно се учила у периоду XIII и XIV века. Прво се проучавао територијални развој, затим друштвено - економски односи, државно уређење, законодавство. Предвиђено је да се студенти упознају са историјом и падом Српске деспотовине, српским деспотима у Јужној Угарској, Зетом за време Балшића и Црнојевића. Босна се слушала у периоду од XII до XV века, са нагласком на босанској цркви, затим се обрађивао продор Турака и пад под њихову власт. Као што се може приметити, није било предвиђено да се уче Србија, Македонија и Босна до XII века тј. у раном средњем веку. Посебна је пажња посвећена Дубровнику, који је проучаван од свога постанка у раном средњем веку до краја XV века, односно његов привредни развој, друштвени односи, државно уређење и културне прилике. Утврђен је списак литературе из које се имао савладати наведени програм.⁸

Предвиђено је да могу да се држе следећи специјални курсеви: *Привреда и друштво средњовековне Србије, Српска деспотовина између Турака и Мађара, Срби у јужној Угарској, Привредно-политичке везе Дубровника и залеђа и Црква и држава у Босни*.⁹ У пракси је међутим, било и других курсева; нпр. Школске 1985 – 1986. одржан је специјални курс *Дубровник у средњем веку*, што нам је познато из личног искуства.

Специјални курс је укинут 1988. године, а потом је промењен и назив предмета. *Историја народа Југославије средњег века* постаје *Национална историја средњег века*, али се не наводи које, односно којих нација.¹⁰

Национална историја средњег века остала је четворосеместрални испит који се слушао у III, IV, V и VI семестру. Недељни фонд је у III, IV, VI семестру 4, а у

⁸ *Историја народа Југославије*, књига I, Београд 1953; Н. Клаић, *Повјест Хрвата у раном средњем веку*, Загреб 1976; М. Кос, *Историја Словенаца*, Београд 1960; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964; К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. I, II, Београд 1952; *Историја Црне Горе*, књ. I Титоград 1967, књ. II Титоград 1970; М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*, Београд књ. I 1955, књ. II 1962; М. Благојевић, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 1973 и А. Ивић, *Историја Срба у Војводини*, Нови Сад 1929 (Plan i program 1978, 29).

⁹ Plan i program 1978, 28 – 29.

¹⁰ О овоме смо обавештени усменим путем од колега из Новог Сада.

У 3 часа предавања, док је у сва четири семестра за вежбе предвиђено 2 часа недељно. Може се приметити - обим предавања и вежби повећан је за по један час недељно. Провера знања је предвиђена после III семестра колоквијумом, с тим што није предвиђена област из које мора да буде. Положени колоквијум је био услов да би се изашло на испит. Није предвиђено да ли ће колоквијум бити писмени или усмени. У односу на ранији период, новина је и да се предмет слуша тек од III уместо од I семестра. Циљ наставе је упознавање са политичком, економском, социјалном и културном прошлoшћу, како се то наводи, *наших народа*, без одређења којих, у средњем веку.

Разлика има и у распореду грађе. Прво се обрађује историја Словена, као и до тада. Потом су се, по новом програму, училе српске земље, и, што је представљало новину, прво до XII, а затим, као и раније, од XII до XV века. У оквиру историје српских земаља учила се и Македонија, Зета, Босна. Затим се изучавала историја Хрвата до XII, односно од XII до XV века и завршавалосе историјом Словенаца и њихових земаља, прво до XII, а затим од XII до XV века.¹¹ Наставни програм, уочава се, уместо да почне са Словенцима и настави са Хрватима, а заврши са Србима, сада почиње са излагањима о Србима, наставља са Хрватима и завршава са Словенцима. Ако се може извући закључак из садржаја, онда би значило да се у настави задржао *југословенски карактер националне историје* тј. да се, иако се не наводи национална историја којег, односно којих народа, то односи на све југословенске народе.

Списак књига се променио. Уведени су уџбеници и литература. Део дотадашње литературе је избачен,¹² део су постали уџбеници,¹³ додати су нови наслови.¹⁴ Део је задржан на списку литературе¹⁵ којој су такође додати нови наслови.¹⁶ Није, међутим, познато да ли су студенти морали да прочитају

¹¹ Nastavni plan i program nastavne grupe za istoriju, Novi Sad 1996/97, 4, 29 – 31 = Nastavni plan i program 1996/97). Исто се понавља и у наставним плановима за школску 2003/2004. (Nastavni plan i program nastavne grupe za istoriju, Novi Sad 2003/2004, 4, 29 – 31 = Nastavni plan i program 2003/2004) као и 2005/2006. годину (Nastavni plan i program nastavne grupe za istoriju, Novi Sad 2005/2006, 4, 29 – 31 = Nastavni plan i program 2005/2006).

¹² Избачени су М. Кос, Историја Словенаца, Београд 1960 и А. Ивић, Историја Срба у Војводини, Нови Сад 1929. (Nastavni plan i program 1996/97, 31 – 32; Nastavni plan i program 2003/2004, 31 – 32; Nastavni plan i program 2005/2006, 31 – 32).

¹³ *Историја народа Југославије*, књига I, Београд 1953; Н. Клаић, *Повјест Хрвата у раном средњем веку*, Загреб 1976; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964; *Историја Црне Горе*, књ. I Титоград 1967, књ. II Титоград 1970 (Nastavni plan i program 1996/97, 31; Nastavni plan i program 2003/2004, 31; Nastavni plan i program 2005/2006, 31).

¹⁴ Списку су додати новоизашла издања *Историјса српског народа*, књ. I, II, Београд 1981, 1982 (Nastavni plan i program 1996/97, 31; Nastavni plan i program 2003/2004, 31; Nastavni plan i program 2005/2006, 31).

¹⁵ К. Лиречек, *Историја Срба* књ. I, II, Београд 1952; М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*, Београд књ. 1, 1955, књ. 2, 1962; М. Благојевић, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 1973 (Nastavni plan i program 1996/97, 31 – 32; Nastavni plan i program 2003/2004, 31 – 32; Nastavni plan i program 2005/2006, 31 – 32).

¹⁶ Литератури су придодата и следећа дела: С. Новаковић, *Срби и Турци у XIV и XV веку*, друго изд. Београд 1960, Ј. Радонић, *Западна Европа и Балкански народи у првој половини XV века*, Нови Сад 1905; Ј. Тадић, *Промет путника у старом Дубровнику*, Дубровник 1939; Р. Јеремић – Ј. Тадић, *Прилози за историју здравствене културе старог Дубровника* књ. I и II, Београд 1938, 1939; И. Божић, *Дубровник и Турска у*

сва наведена дела на списку литературе, што је мало вероватно с обзиром на њен обим, односно није познато која јесу и колико.

Национална историја по Болоњском процесу у Новом Саду

Болоњски процес довео је до тога да се некада јединствени предмет подели на неколико делова. Уведени су обавезни и изборни предмети. Обавезни предмети су: *Словени и староседеоци на Балкану од VII до XII века*, *Извори и историографија за српску националну историју средњег века* и *Србија и Босна у периоду развијеног средњег века*, а изборни *Српски предводници у Угарској после пропасти средњовековних држава* и *Привреда у средњовековној Србији (са посебним освртом на рударство и трговину)*. Дакле, некадашња национална историја је сведена на историју Срба, ма где они живели, и друго. Предмет је остао четворосеместралан, од чега су 3 семестра обавезни предмети, а 1 семестар изборни.

Период од VII до XII века је обухваћен предметом *Словени и староседеоци на Балкану од VII до XII века*.¹⁷ Ово је обавезни предмет који се слуша у III семестру, са по 4 часа предавања и 2 часа вежби, а бодује се са 5 ЕСП бодова. Провера знање је рефератом, тестом и усменим испитом. Наставним планом предвиђен је циљ,¹⁸ садржај,¹⁹ обавезе студената,²⁰ облици провере знања

XIV и XV веку, Београд 1952; И. Божић, *Немирно поморје XV века*, Београд 1979; И. Божић, *Доходак царски*, Београд 1956; М. Динић, *Државни сабори средњевековне Босне*, Београд 1959; М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978; С. Ђирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964; Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, Београд 1965; Г. Острогорски, *Пронија*, Београд 1970; Ј. Калић – Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967; Д. Ковачевић – Којић, *Трговина у средњевековној Босни*, Сарајево 1961; Д. Ковачевић – Којић, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 1979; *Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 1987 (grupa autora); М. Благојевић, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 1973; Д. Динић – Кнежевић, *Положај жена у Дубровнику у XIII и XIV веку*, Београд 1974; Д. Динић – Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Београд 1982; Д. Динић – Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986; Д. Динић – Кнежевић, *Миграције становништва из јужнословенских земаља у Дубровник током средњег века*, Нови Сад 1995; Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд 1995; Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић историја, култ, предање*, Београд 1984; Р. Михаљчић, *Лунаци косовске легенде*, Београд 1989; Р. Михаљчић, *Прошлост и народно сећање*, Београд 1995; Р. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, Sarajevo 1981; Р. Ћук, *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986; Ћ. Тошић, *Трг Дријева у средњем веку*, Сарајево 1987; *Бој на Косову, старија и новија сазнања*, Београд 1992; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994; С. Марјановић – Душанић, *Владарске инсигније и државна симболика у Србији од XIII до XV века*, Београд 1994; Н. Лемајић, *Породица Бакић*, Нови Сад 1995; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995. (Nastavni plan i program 1996/97, 31 – 32; Nastavni plan i program 2003/2004, 31 – 32; Nastavni plan i program 2005/2006, 31 – 32).

¹⁷ Наставни план и програм, студијска група: Историја, Нови Сад, школска 2006/2007. 41 – 42 = Наставни план и програм 2006/2007.

¹⁸ Циљ наставе је „разумевање процеса који су битно утицали на развој Балкана и формирање друштвених, економских, језичких и психолошких основа на којима су настале различите средњовековне структуре овог простора“ (Наставни план и програм 2006/2007, 41).

¹⁹ Садржај курса обухвата насељавање Словена на Балканско полуострво као и њихов културни, економски, политички контакт са староседеоцима и формирање и организација раносредњовековних држава на Балкану (Наставни план и програм 2006/2007, 41).

²⁰ Студенти имају обавезу да редовно похађају предавања и вежбе, као и да буду активни на часовима (Наставни план и програм 2006/2007, 41).

студената и критеријуми за утврђивање оцене,²¹ уџбеници,²² приручници,²³ приручна дела за историјску географију²⁴ и обавезна литература.²⁵

Други предмет, који је обавезан за студенте, јесте *Извори. и историографија за српску националну историју средњег века*.²⁶ Он се слуша у IV семестру са фондом 4 часа предавања и 2 часа вежби, а бодује се са 5 ЕСП бодова. Провера знање је усменим испитом. И овај предмет има одређен циљ,²⁷ садржај,²⁸ обавезе студената,²⁹ облике провере знања студената и критеријуме за утврђивање оцене³⁰ као и очекивани исход наставе.³¹ Поред уџбеника из којих студенти спремају испит, предвиђено је да се упознају и са делима из историографије³²

²¹ Реферат, тест и усмени одговор (Наставни план и програм 2006/2007, 41).

²² *Историја народа Југославије I*, Београд 1953, 63 – 98, 110 – 130, 131 – 151, 156 – 159, 167 – 186, 197 – 204, 209 – 217, 229 – 255, 269 – 296, 328 – 334, 515 – 522, 577 – 583; *Историја српског народа I*, Београд 1981, 125 – 140 (Наставни план и програм 2006/2007, 41).

²³ К. Јиричек *Историја Срба I – II*, Београд 1952; В. Ћоровић, *Историја Босне*, Београд 1940; М. Кос, *Историја Словенаца од досељавања до петнаестог века*, Београд 1960; F. Šišić, *Pregled povjesti hrvatskog naroda*, Zagreb 1967, 1975; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964; *Историја Црне Горе*, књ. I, Титоград 1967; 1970, N. Klaić, *Povjest Hrvata u ranom srednjem веку*, Zagreb 1971, 1978; *Историја македонског народа*, Београд 1970; Р. Самарцић, *Лисци српске историје I – IV*, Београд 1976 – 1994; *Историја српског народа I*, Београд 1981; В. Ћоровић, *Историја Срба*, Београд 1989; М. Благојевић, *Србија у доба Немањића*, Београд 1989; С. Ћирковић, *Срби у средњем веку*, Београд 1995; *Енциклопедија српске историографије*, приредили С. Ћирковић и Р. Михаљчић, Београд 1997; *Лексикон српског средњег века*, приредили С. Ћирковић и Р. Михаљчић, Београд 1999 (Наставни план и програм 2006/2007, 41 – 42).

²⁴ *Зборник Константина Јиречка I*, Београд 1959, 228 – 253; М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978; *Повјесни атлас*, Загреб 1970; *Историјски атлас*, редактор М. Благојевић, Београд 1997 (Наставни план и програм 2006/2007, 42).

²⁵ Г. Острогорски, *Византија и Јужни Словени*, ЈИЧ 1-2 (1961), 1 – 13; Г. Острогорски, *Порфирогенитова хроника српских владара и њени хронолошки подаци*, *Историјски часопис*, САН 1 1948, 24 – 29; Ј. Ферлуга *Византија и постанак најранијих јужнословенских земаља*, ЗРВИ 11 (1968), 55 – 66; Н. Радојичић *Друштвено и државно уређење код Срба у раном средњем веку (према Барском родослову)*, ГлСНД XV – XVI (1936), 1 – 33, Ј. Калић, *Рашки велики жупан Урош II*, ЗРВИ 12 (1970) 21 – 39, А. Соловјев, *Хиландарска повеља великог жупана Стефана (Првовенчано) из године 1200 – 1202*, ПКЈИФ V, 1 – 2, 1925, М. Kostrenčić, *Sloboda dalmatinskih gradova po tipu trogirsklom*, Rad JAZU, knj. 239 (Наставни план и програм 2006/2007, 42).

²⁶ Наставни план и програм 2006/2007, 59 – 61.

²⁷ “Упознавање студената са историјским изворима на којима почивају наша сазнања о српској средњовековној историји и обука за практични рад на њима” (Наставни план и програм 2006/2007, 59).

²⁸ “Материјални и писани извори за историју Срба у средњем веку. Византијски, српски, словенски и западни извори. Историографија о српском средњем веку и истраживачки центри за проучавање српског средњег века.” (Наставни план и програм 2006/2007, 59).

²⁹ Обавезе студената су да уредно похађају наставу и семинарска вежбања, активност на часовима, реферат и тест (Наставни план и програм 2006/2007, 59).

³⁰ Облици провере знања и критеријуми за утврђивање оцене су реферат, тест и испит (усмени) (Наставни план и програм 2006/2007, 59).

³¹ Очекује се знање о најважнијим историјским појавама, догађајима и процесима из области државноправне, политичке, друштвене, економске и културне историје засновано на резултатима савремених научних истраживања, као и способност да се најважније појаве, догађаји и проблеми и процеси самостално описују (Наставни план и програм 2006/2007, 59).

³² Дела из историографије су М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, 379 – 381, 384, 425 – 428, *Енциклопедија Југославије II*, Загреб 1982, 402 – 403 (Хроника грофа Ђорђа Бранковића, Ђорђе,

и извором.³³ Аутор уџбеника је професор који изводи наставу Националној историји средњег века, др Ненад Лемајић³⁴

Трећи обавезни предмет јесте *Србија и Босна у периоду развијеног средњег века*.³⁵ *Слуша се у V семестру, са недељним фондом од 3 часа предавања и 2 часа вежби, и носи 6 ЕСП бодова*. Провера знања је усменим испитом. Наставним планом предвиђен је циљ,³⁶ садржај,³⁷ очекивани исход наставе,³⁸ обавезе студената,³⁹ облици провере знања студената и критеријуми за утврђивање

Бранковић), Енциклопедија Југославије VI, Загреб 1965, 214 (Ликови народне епске поезије), 387 и Енциклопедија српске историографије, приредили С. Ћирковић и Р. Михаљчић, Београд 1997 (Синтеза 3 – 16, Михајло Динић 352 – 353, Константин Јиречек 408 – 409, Љубомир Ковачевић 440 – 441, Чедомир Мијатовић 495 – 496, Стојан Новаковић 540 – 542, Никола Радојчић 607 – 608, Јован Рајић 612 – 613, Франђо Рачки 619 – 620, Иларион Руварац 627 – 629, Станоје Станојевић 650 – 651 и Владимир Ћоровић 688 – 689) (Наставни план и програм 2006/2007, 59 – 60).

³³ Извори су подељени у два дела. У први групу извора спадају: *Енциклопедија Југославије II*, Загреб 1956, (*Conversio Vagoariorum et Carantanorum*) 385 – 386, *Летонис нона Дукљанина*, *Енциклопедија Југославије V*, Загреб 1962, 565 – 566, Живописи посвећени великом жушану Стефану Немањи, *Историја народа Југославије I*, Београд 1953, 494. Друга група далеко је бројнија и подељена је по проблемима, тј. темама, О најважнијим повељама и њиховим издавањима предвиђена је литература: *Историја народа Југославије I*, Београд 1953, 493 – 494, Лексикон српског средњег века, приредили С. Ћирковић и Р. Михаљчић, Београд 1999, 529 – 532. Предвиђено је да се студенти упознају са Душановим закоником на основу Н. Радојчић, *Законци цара Стефаан Душана 1349 и 1354*. Београд 1960, уводна студија и превод Законика и *Енциклопедија српске историографије*, приредили С. Ћирковић и Р. Михаљчић, Београд 1997, 34 – 35. Литература о житијима је *Енциклопедија Југославије I*, Загреб 1955, 570 – 571 (Биографије код Срба) *Историја народа Југославије I*, Београд 1953, 494 – 496; Лексикон српског средњег века, 192 – 194. О записима и натписима предвиђено је да се студенти информишу само на основу Лексикона српског средњег века, 217 – 219, 436 – 438, док је сазнање о Синтагми Матије Властара предвиђено само на основу *Енциклопедија српске историографије* (Енциклопедија српске историографије, 27). Рударски закон и Статут Новог брда, Н. Радојчић, *Рударски законик деспот Стефана*, Београд 1962. (уводна студија). О летописима *Енциклопедија Југославије V*, Загреб 1962, 520 – 521 и Лексикон српског средњег века, 367 – 368, а о родословима, *Енциклопедија Југославије VII*, Загреб 1968, 87 (родослови српски) и Лексикон српског средњег века, родослови 625 – 627. У оквиру извора 2 предвиђено је да се студенти упознају и са архивима: Дубровачки архив, (Енциклопедија српско-хрватско-словеначка I, 657 – 659), Млетачки архив (С. Станојевић, *Историја српског народа I*, О изворима, Београд 1937, 156 – 168; *Историја народа Југославије I*, Београд 1953, 734), Которски архив (С. Станојевић, *Историја српског народа I*, О изворима, Београд 1937, 39 – 41) и са ризницом манастира Хиландара (С. Станојевић, *Историја српског народа I*, О изворима, Београд 1937, 42 – 98) (Наставни план и програм 2006/2007, 60).

³⁴ Н. Лемајић, *Извори и историографија о српском средњем веку*, Нови Сад 2007 (Наставни план и програм 2006/2007, 60).

³⁵ Наставни план и програм 2006/2007, 66.

³⁶ Циљ наставе је „разумевање процеса који су битно утицали на развој Балкана и формирање друштвених, економских, језичких и психолошких основа на којима су настале различите средњовековне структуре у Босни и Србији током позног средњег века“ (Наставни план и програм 2006/2007, 66).

³⁷ Садржај курса обухвата развој Србије и Босне током XIV и XV века до турских освајања ових земаља и њихових остатака (Наставни план и програм 2006/2007, 66).

³⁸ Очекује се знање о најважнијим историјским појавама, догађајима и процесима из области државноправне, политичке, друштвене, економске и културне историје засноване на резултатима савремених научних истраживања, као и способност да се најважније појаве, догађаји и проблеми и процеси самостално описују (Наставни план и програм 2006/2007, 66).

³⁹ Студенти имају обавезу да редовно похађају наставу (предавања и вежбе), као и да буду активни на часовима (Наставни план и програм 2006/2007, 66).

оцене.⁴⁰ Обавезна и додатна литература, иако је предвиђена, није наведена.⁴¹

Изборни курс *Српски предводници у Угарској после пропасти средњовековних држава*⁴² има карактер обавезног изборног, слуша се у VI семестру, са 4 часа предавања и 2 часа вежби, а носи 5 ЕСП бодова. Провера знања је усменим испитом. Наставним планом предвиђен је циљ,⁴³ садржај,⁴⁴ очекивани исход наставе,⁴⁵ обавезе студената,⁴⁶ облици провере знања студената и критеријуми за утврђивање оцене.⁴⁷ Предвиђени су уџбеници,⁴⁸ извори⁴⁹ и приручници⁵⁰ које студенти треба да користе.

Други изборни курс из националне историје средњег века је, како смо већ навели, *Привреда у средњовековној Србији (са посебним освртом на рударство и трговину)*.⁵¹ Има карактер обавезног изборног курса који се слуша у VI семестру, са 4 часа предавања и часа вежби, а носи 5 ЕСП

⁴⁰ Облици провере знања студената су реферат, тест и усмени испит (Наставни план и програм 2006/2007, 66).

⁴¹ Наставни план и програм 2006/2007, 66.

⁴² Наставни план и програм 2006/2007, 88 – 89.

⁴³ Циљ наставе је „разумевање процеса који су битно утицали на развој српске заједнице у Угарској и њиховог предводничког слоја у периоду од пропасти средњовековних држава до пада Будима у турске руке. Детаљано се анализирају историјски извори на основу којих се формирају сазнања о овом периоду.“ (Наставни план и програм 2006/2007, 88).

⁴⁴ Садржај курса обухвата проучавање економског, друштвеног, културног и политичког положаја Срба у Угарској и њихових предводника Бранковића, Јакшића, Белмужевића, Бакића и других.

⁴⁵ Очекује се знање о најважнијим историјским појавама, догађајима и процесима из области државноправне, политичке, друштвене, економске и културне историје засноване на резултатима савремених научних истраживања, као и способност да се најважније појаве, догађаји и проблеми и процеси самостално описују (Наставни план и програм 2006/2007, 88).

⁴⁶ Студенти имају обавезу да редовно похађају наставу (предавања и вежбе) као да буду активни на часовима (Наставни план и програм 2006/2007, 88).

⁴⁷ Облици провере знања и критеријум за утврђивање оцене су тест, вежбе у превођењу, анализи извора, реферат, семинарски рад и на крају усмени испит. (Наставни план и програм 2006/2007, 88).

⁴⁸ *Историја српског нардода II*, Београд 1982; К. Јиречек, *Историја Срба I – II*, Београд 1952 (Наставни план и програм 2006/2007, 89).

⁴⁹ А. Ivić, *Nekoliko ćirilskih spomenika XVI i XVII veka*, Vjesnik Zemaljskog arhiva 15, 1913; А. Ивић, *Споменици Срба у Угарској, Хрватској у Славонији током XVI и XVII столећа*, Нови Сад 1910; А. Ивић, *Историја Срба у Војводини*, Нови Сад 1929 (репринт 1996) (документи од 347 до 523 стране); *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, Relationes oratorum pontificiorum, Magyarországi papai követek jelentései 1524 - 1526*, Budapest 1884; F. Rački, *Prilozi za zbirku srbskih i bosanskih listina*, Rad JAZU I, Zagreb 1867; Szentkláray Jenő, *Levelek Csernoevics Nenád (Iván Czár) a „Fekete Ember“ történetéhez*, Történelmi Tár 1882; Thallóczy L. és Áldásy Á, *Magyarország melléktartományainak oklevéltára II*, A. Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára, Budapest 1907; Franknói Vilmos, *Tomori Pál kiadatlan levelei Történelmi Tár 1882*; А. Алиčić, *Poimenički popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo 1985 (Наставни план и програм 2006/2007, 89).

⁵⁰ А. Ивић, *Четрестогодишњица цара Јована Ненада (1527 – 1927)*, Братство 1927, 34, XXI; А. Ivić, *Dolazak uskoka u Žumberak*, Vjesnik kraljevskog Hrvatsko slavonsko dalmatinskog zemaljskog arkiva, 1907, IX; А. Ivić, *O prvoj srpskoj seobi u Žumberak (1530 – 1535)*, Vjesnik kraljevskog Hrvatsko slavonsko dalmatinskog zemaljskog arkiva, XX, 4 1918; N. Lemajić, *Bakići porodica poslednjeg srpskog despota*, Novi Sad 1995; N. Lemajić, *Srpski narodni prvaci glavari i starešine posle propasti srednjovekovne države*, Novi Sad 1999; N. Moačanin, *Turska Hrvatska*, Zagreb 1999 (Наставни план и програм 2006/2007, 89).

⁵¹ Наставни план и програм 2006/2007, 90 – 92.

бодова. Провера знања је усменим испитом. Наставним планом предвиђен је циљ,⁵² садржај,⁵³ очекивани исход наставе,⁵⁴ обавезе студената,⁵⁵ облици провере знања и критеријум за утврђивање оцене.⁵⁶ Испит има обавезне приручнике,⁵⁷ литературу⁵⁸ и изворе.⁵⁹

52 Циљ наставе се наводи много подробније и темељније него код других предмета. „Упознавање студента са главним токовима привредне историје (рударство и трговина) на просторима српских земаља у средњем веку. Циљ наставе је да се код студента на основу проверених научних достигнућа развије критички смисао за разумевање темељних историјских процеса, структура и обележја средњег века као периода дугог трајања, који су свеобухватно одредили политичку, друштвену и културну прошлост српског народа. Циљ наставе је да студенти стекну општа знања одређена садржајем наставе, где се тежиште ставља на успон рударства и рудно богатство српских земаља и развој трговине који је уско повезан са њим. Тако и да их оспособи са компаративистички (упоредни и интерактивни) приступ у проучавању привредне прошлости српског народа и народа и регија Европе, детерминисан временским и просторним одредницама историјске науке.“ (Наставни план и програм 2006/2007, 90).

53 „Привредни развој српског друштва у средњем веку. Друштвене групе формиране током овог периода. Рударство као основ економског развоја Србије. Трговина и трговачки путеви. Средином XIII века у Србији се нагло развија рударство. Ова привредна грана добија велику улогу у економском потенцијалу земље и врши одговарајући утицај на њен друштвено - економски развој. Почети рударске производње повезани су са доласком Саса, који су донели развијенију технику рударске производње и основне елементе рударског права. Тај успон је био и последица самог богатства земље рудним богатством, порастом броја људи који су се бавили рударством, као и интересовања за извоз племенитих метала из Србије. Захваљујући рударству приходи владара били су значајно увећани. Долази до развоја рударских градова у које се сливао све већи број људи. Отварале су се занатске радње, проширивали тргови и мењао се начин живота у некада малим трговима. Усавршава се техника и занати. Економски и правни саобраћај бивао је све сложенији. У таквим околностима, сама по себи, наметала се потреба издавања различитих правних прописа којима би се регулисао знатно измењен привредно-економски и правни живот рударских градова. Нарочиту експанзију доживљава трговина као продукт развоја рударства.“ (Наставни план и програм 2006/2007, 90 - 91).

54 Очекује се знање о најважнијим историјским појавама, догађајима и процесима из области државноправне, политичке, друштвене, економске и културне историје засноване на резултатима савремених научних истраживања, као и способност да се најважније појаве, догађаји и проблеми и процеси самостално описују (Наставни план и програм 2006/2007, 91).

55 Студенти имају обавезу да редовно похађају наставу (предавања и вежбе) као да буду активни на часовима (Наставни план и програм 2006/2007, 91).

56 Облици су реферат, тест и усмени испит (Наставни план и програм 2006/2007, 91).

57 М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*, Београд књ. I, 1955 и II 1962; К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959; В. Скорић, *Старо рударско право и технике у Србији и Босни*, Београд 1939; *Лексикон српског средњег века*, приредили С. Ћирковић и Р. Михаљчић, Београд 1999; В. Симић, *Историјски развој нашег рударства*, Београд 1951 (Наставни план и програм 2006/2007, 92).

58 У обавезну литературу спада: М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*, Београд књ. I, 1955 и II 1962; С. Ћирковић, *Работници, војници, духовници*, Београд 1997; Ћирковић С – Ковачевић Којић Д – Ћук Р, *Старо српско рударство*, Београд – Нови Сад 2002 (Наставни план и програм 2006/2007, 91).

59 М. Динић, *Из Дубровачког архива I – III*, Београд 1957 – 1967, Б. Марковић, *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Превод и правноисторијска студија, Споменик САНУ; 126, 1985, С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, Н. Радојчић, *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1962; А. Аличић, *Poimenički popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Сарајево 1985 (Наставни план и програм 2006/2007, 91).

Настава историје на Филозофском факултету у Нишу

Студијска група за историју на нишком Филозофском факултету, за разлику од Новог Сада, основана је много касније, тек 1998. године и најмлађа је у Србији. Ми смо после само годину дана почели да држимо предавања и вежбе из *Националне историје средњег века до XII века* тако да су сазнања о плану и програму, као и његовом извођењу, непосредна.

Према првобитном програму, *Национална историја до XII века* слушала се у току III и IV семестра са 3 часа предавања и 2 часа вежби. Имала је програмом одређен циљ,⁶⁰ начин полагања⁶¹ и садржај.⁶²

Да би се савладало наведено градиво предвиђена је основна⁶³ и шира литература.⁶⁴ У пракси је студентима основна литература служила као уџбеник, а морали су обавезно да прочитају и ширу литературу, да упознају основне биографске податке сваког писца, очуваност дела, историјске изворе

⁶⁰ Циљ курса је: упознавање студената са политичком, културном и етничком картом Балкана пре досељавање Словена, етногенезом Словена, најстаријим вестима о Словенима, словенском друштву пре сеобе, узроцима и правцима сеобе Словена, борбе и насељавање Јужних Словена на Балкану, етничка карта Балкана и суседних области након сеобе Јужних Словена, настанак њихових првих држава, примање хришћанства, развој феудалних односа, борба са Византијом, борба за краљевску и царску титулу. На часовима вежби читају се доступни историјски извори који се односе на тему која се обрађује на часовима предавања.

⁶¹ Планом је било предвиђено да полагање буде усмено. У пракси је студент одговарао на четири питања: једно-извори, једно-литература и два из градива, од чега једно из историје до X, а друго из XI и XII века. Питање из извора је било елиминационо тј. то је било прво питање које је студент одговарао и уколико га није знао падао је на испиту и није даље одговарао.

⁶² *Наше земље у римско доба*, без одређења које су то наше земље, било је предвиђено да се слуша 3 часа предавања и 2 часа вежби. Досељавање Словена на Балканско полуострво, са етногенезом Словена и досељавањем Срба и Хрвата, било је предвиђено да се слуша 27 часова предавања и 18 часова вежби. Настанак првих словенских држава на Алпима, у Славонији и Далмацији, и стварање и пропаст Хрватске државе као и Словени у Истри било је предвиђено да се слуша 12 часова предавања и 8 часова вежби. Срби у рано феудално доба, њихов етнички распоред, настанак првих држава, хришћанизација, први српски кнезови, српске државе између Бугарске и Византије, кнез Часлав, друштвено-економски живот Срба до X века, Дукља, кнез Јован Владимир, борба Дукље против Византије, краљеви Михајло и Бодин, Дукља после Бодина, настанак Босне, успон Рашке за време Вукана; Рашка између Угарске и Византије, појава Стефана Немање, друштвено-економски живот Срба од X до XII века, култура, књижевност и уметност. С обзиром на то да се акценат стављао на Србе у раном средњем веку, то је број часова предавања који је био посвећен њима био 36, а вежби 24. Теме: насељавање Срба у Македонији за време цара Ираклија, склавиније у околини Солуна, Македонија између Бугарске и Византије, богумили, Самуилово царство, Македонија под византијском влашћу, устанци Петра Дељана и Ђорђа Војтеха било је предвиђено да се слушају 12 часова предавања и 8 часова вежби.

⁶³ *Историја српског народа*, књ. I, Београд 1981; *Историја народа Југославије*, књ. I, Београд 1953; *Историја Црне Горе*, књ. I, Титоград 1970; Ћ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве I*, Београд 1991; *Летопис попа Дукљанина*, Београд 1988; Византијски извори за историју народа Југославије, том II. Београд 1959.

⁶⁴ *Византијски извори за историју народа Југославије*, том I. Београд 1955; Византијски извори за историју народа Југославије, том III. Београд 1966; Византијски извори за историју народа Југославије, том IV. Београд 1971.

на основу којих је дело писано, поузданост дела и на крају, али не и најмање важно, зашто је сваки од ових извора појединачно важан за Словене, односно Србе, затим како Србе назива, за која питања је битан и сл. Сем тога, студенти су од школске 2002 -2003. године одговарали и литературу о појединим историјским темама из овог периода тако што су морали да знају барем по 4 библиографске јединице о њој. Тако су нпр. били питани и за литературу о Далмацији, о покрштавању Срба, о Захумљу до X века и сл.

Национална историја од XII до XV века предавала се у V и VI семестру са по 4 часа предавања и 2 часа вежбања. Испит се полагао усмено. Овај предмет је обухватао историју од 1166. године,⁶⁵ тј. од доласка Стефана Немање на престо па до пада српске деспотовине у Јужној Угарској под Турску власт, тј. до погибије Павла Бакића.⁶⁶

За савладавање градива, овако прецизно одређеног, била је предвиђена обимна литература.⁶⁷ Из списка литературе, као и из садржаја и циља за историју до XII века и за историју од XII до XV века, може се приметити да је план изузетно детаљно направљен.

Увођење Болоњске декларације на Филозофском факултету у Нишу школске 2006 - 2007. године донело је промене и у настави историје. Уместо два предмета из Националне историје у средњем веку, уведена су четири. *Национална историја до XII века* подељена на *Историју Срба до 960. године* и *Историју Срба од 960. до 1217. године*, а уместо предмета *Национална историја од XII до XV века* уведени су *Историја Срба од 1217. до 1371. године*

⁶⁵ Када се наводи план рада претходног предмета наводи се до 1166, а код плана рада Национална историја од XII до XV века, наводи се да се изучава од 1170 године.

⁶⁶ Србија од 1170. до 1355. године – њен територијални развој, политичка историја, верски односи, стварање царства, смрт цара Душана. Овај период предвиђено је да се учи 20 часова предавања и 10 часова вежби. Државно уређење и друштвено економски односи у периоду XIII и XIV веку је обрађивано на 8 часова предавања и 4 часа вежби. Распад Немањичке државе, успон обласних господара као и Србија за време кнеза Лазара Хребељановића, предвиђено је да се учи 12 часова предавања и 6 часова вежби. Србија од Косовске битке па до пропасти деспотовине 1459. изучавана је 16 часова предавања и 8 вежби, док су за српске деспоте у јужној Угарској и српског цара Јована Ненада била предвиђена 8 часова предавања и 4 вежби. Зета је предвиђена да се предаје самостално за време Балшића и Црнојевића и до њеног доласка под Турску власт и припадање скадарском санџаку. За то је било предвиђено 12 часова предавања и 6 вежби. Српска књижевност и уметност и Македонија у склопу српске државе у средњем веку су се предавали по 8 часова, а вежби по 4. Настанку, територијалном развоју, Босне након њеног отцепљења од Србије, политичка, економска, културна, црквена и друга историја, добијање краљевства, одвајање Херцеговине од Босен и њихов пад под Турску власт било је предвиђено да се учи 16 часова предавања и 8 вежби.

⁶⁷ *Историја српског народа*, књ.1 и 2, Београд 1981; К. Јиричек, *Историја Срба*, књ.1 и 2, Београд 1952; *Историја Црне Горе*, књ. I Титоград 1967, књ. II Титоград 1970; С. Станојевић, *Историја српског народа*, Београд 1993; *Историја народа Југославије*, књ.1, Београд 1953; Ђ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве 1*, Београд 1991; М. Јанковић, *Епископије и митрополије српске цркве у средњем веку*, Београд 1985; Ј. Калић, *Црквене прилике у српским земљама до оснивања српске архиепископије 1219. г.*, Сава Немањић – Свети Сава. Историја и предање, Београд 1979, 27 - 53; М. Живоиновић, *Историја Хиландара I (до 1335)*, Београд 1998; С. Ђирковић, *Православна црква у средњовековној српској држави*, Српска православна црква 1219 - 1969. Споменница о 750 - годишњици аутокефалности, Београд 1969, 31 - 51; М. Пурковић, *Српски патријарси средњег века*, Диселдорф 1976; М. Благојевић, *Србија Немањића и Хиландар*, Београд 1998.

и *Историја Срба од 1371. до 1459. године*. Из наслова предмета, с обзиром на то да је у међувремену нестало Југославије, уочава се да је настава историје изгубила југословенски карактер и свела се на националну историју Срба.

Први предмет, *Историја Срба до 960. године*, предавао се у III семестру са по 2 часа предавања и вежби. Имао је приручнике,⁶⁸ изворе⁶⁹ и обавезну литературу коју су сву студенти морали да прочитају за испит.⁷⁰ Студенти су одговарали два питања из приручника и по једно из извора и литературе, при чему се на питање из извора одговарало прво и, ако га студенти није знао, падао је на испиту.

Историја Срба од 960. до 1217. године слушала се у IV семестру такође са по 2 часа предавања и вежби. И овај предмет је имао приручнике,⁷¹ изворе⁷² и обавезну литературу.⁷³ И код овог испита су важила правила као и код претходног: одговарала су се 4 питања, два из приручника и по једно из извора и литературе, уз исти услов као и на претходном предмету.

⁶⁸ *Историја српског народа I*, Београд 1999 (друго издање), 109 - 166 (група аутора); М. Благојевић - Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2002, 9 - 57; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 33 - 41.

⁶⁹ *Византијски извори за историју народа Југославије*, том I. Београд 1955; *Византијски извори за историју народа Југославије*, том II. Београд 1959; *Љетопис попа Дукљанина*, Београд 1988.

⁷⁰ Литературу за испит чине следећа дела: С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996; Љ. Максимовић, *О времену доласка Неретљана на далматинска острва*, Зборник Филозофског факултета 8/1, Београд 1964, 145 - 152; Љ. Максимовић, *Покрштавање Срба и Хрвата*, ЗРВИ 35 (1996), 155 - 174; Љ. Максимовић, *Структура 32. поглавља списа De Adminikstrando ipterprio*, ЗРВИ 21 (1972), 25. - 32; С. Ћирковић, *„Насељени градови“ Константина Порфириогенита и најстарија територијална организација*, ЗРВИ, 27 (1998), 9- 32; Г. Острогорски, *Хроника српских владара и њени хронолошки подаци*, Историјски часопис, САН 1 1948, 24 - 29; Б. Ферјанчић, *Долазак Хрвата и Срба на Балканско полуострво (осврт на новија тумачења)*, ЗРВИ 35 (1996), 117 - 154; Т. Живковић, *Црквена организација у српским земљама (рани средњи век)*, Београд 2004.

⁷¹ *Историја српског народа I*, Београд 1999 (друго издање), 166 - 304 (група аутора); М. Благојевић - Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2002, 57 - 137; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 41 - 58.

⁷² *Византијски извори за историју народа Југославије*, том III. Београд 1966; *Византијски извори за историју народа Југославије*, том IV. Београд 1971; *Љетопис попа Дукљанина*, Београд 1988; Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*, Београд 1988.

⁷³ Ј. Калић, *Жупан Белош*, ЗРВИ 36 (1997) 63 - 81 (прештампано у Ј. Калић, *Жупан Белош, Европа и Срби*, Београд 2006, 623 - 642); Ј. Калић, *Рашки велики жупан Урош II*, ЗРВИ 12 (1970) 21 - 39 (прештампано у Ј. Калић, *Рашки велики жупан Урош II, Европа и Срби*, Београд 2006, 153 - 172); И. Стевовић, *О првобитном изгледу и времену градње цркве Св. Михајла у Стону*, ЗРВИ 35 (1996), 175 - 195; М. Благојевић, *Жупа Реке и „Дендра“ Јована Кинама*, ЗРВИ 35, (1996) 197 - 212; Ј. Калић, *Црквене прилике у српским земљама до стварања Архиепископије, Сава Немањић- Свети Сава, Историја и предање*, Београд 1979, 27 - 53 (прештампана у Ј. Калић, *Црквене прилике у српским земљама до стварања Архиепископије, Европа и Срби*, Београд 2006, 113 - 152); Ј. Калић, *Престо Стефана Немање*, ПКИФ 53 - 54 (1987 - 1988), Београд 1990, 21 - 30 (прештампано у Ј. Калић, *Престо Стефана Немање, Европа и Срби*, Београд 2006, 173 - 184); Ј. Калић, *Српски државни сабор у Расу*, Саопштења Републичког завода за заштитиу споменика културе 29 (1990), 21 - 30 (прештампано у Ј. Калић, *Српски државни сабор у Расу, Европа и Срби*, Београд 2006, 185 - 195); Ј. Калић, *Кнегиња Марија*, Зограф 17 (1986), 21 - 34 (прештампана у Ј. Калић, *Кнегиња Марија, Европа и Срби*, Београд 2006, 593 - 622); Р. Михаљчић, *Стари српски закон*, ИЧ ХХХВИИ (1990), 21 - 25; М. Благојевић, *„Закон Светог Симеона и Светог Саве“*, Зборник Сава Немањић- Свети Сава, Историја и предање, Београд 1979, 129 - 164, (прештампана у М. Благојевић, *„Закон Светог Симеона и Светог Саве“*, Немањићи и Лазаревићи, Београд 2004, 191 - 246).

Историја Срба од 1217. до 1371. године слушала се у V семестру са по 2 часа предавања и вежби. Планом и програмом су одређени приручници⁷⁴ и литература.⁷⁵ *Историја Срба од 1371. до 1459. године* слушала се у VI семестру, такође са по 2 часа предавања и вежби. Као и претходни предмет, и овај је имао приручнике⁷⁶ и литературу.⁷⁷

Количина инфографија коју је требало усвојити о појединим периодима била је, међутим, неравномерна, а оваква подела предмета није се показала добром у пракси, те је направљена нова подела градива које треба да се испредаје и усвоји, почевши од школске 2008 - 2009. године. Формирани су, као обавезни, предмети – курсеви *Историја Срба до краја XI века, Историја Срба у XII и XIII веку, Историја Срба од 1300. до 1391. године и Историја Срба од 1391. до 1459. године.*

⁷⁴ *Историја српског народа I*, Београд 1999 (друго издање), 305 - 663; М. Благојевић - Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2002, 137 - 230; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 58 - 135.

⁷⁵ М. Спремић, *Средњовековни рудници и тргови северозападне Србије. Међусобна повезаност, Ваљево-постанак и успон градског средишта, Ваљево* 1994, 93 - 110; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001² главе: жупан, кнез, кефалија; М. **Благојевић Земљораднички закон: средњовековни рукопис**, Београд 2007. - меропс (социјални статус, њихове радне обавезе исказане у радној ренти или новцу...); *Лексикон српског средњег века*: жупа, село, сокалник, отрок, роб, меропх, власи; М. Благојевић, *Крајишта средњовековне Србије*, ИГ 1-2 (1987), 29 - 42; **С. Мишић, Земља** у држави Немањића, Годишњак за друштвену историју IV, 2 - 3 (1997), 133 - 146; Р. Михаљчи, *Крај српског царства*, Београд 2001² (главе о успону Мрњавчевића, све до њиховог пада); М. **Благојевић, Свети Симеон Немања - заштитник српске државе, Немањићи и Лазаревићи, Београд 2004, 51 - 73**; М. **Благојевић, Архиепископ Сава - вожд отачаства, Немањићи и Лазаревићи Београд 2004, 101 - 113**; М. Благојевић, **Српско краљевство и „државе“ у делу Данила II, Немањићи и Лазаревићи, Београд 2004, 149 - 173**; М. Благојевић, **Титуле принчева из куће Немањића, Немањићи и Лазаревићи, Београд 2004, 133 - 147**; С. Ћирковић, *Сеоска општина код Срба у средњем веку, Работници, војници, духовници*, Београд 1997, 341-348; С. Ћирковић, *Православна црква у српској држави, Работници, војници, духовници*, Београд 1997, 197-214; С. Ћирковић, *Неостварена аутономија - градско друштво у Србији и Босни, Работници, војници, духовници*, Београд 1997, 259 - 276; С. Ћирковић, *Дуалистичка хетеродоксија у улози земаљске цркве: Босанска црква, Работници, војници, духовници*, Београд 1997, 214 - 240.

⁷⁶ *Историја српског народа I*, Београд 1999 (друго издање), 7 - 370; М. Благојевић - Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2002, 230 - 284; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 135 - 341.

⁷⁷ А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995 и Ј. Калић, *Срби у позном средњем веку*, Београд 1994. Уместо ове две монографије могу се прочитати 10 чланака. То су: М. Благојевић, *Источна граница деспотовине 1428 - 1439*, ИГ 1- 2 (1995), 28 - 36; М. Спремић, *Деспот Ђурађ и Мачванска бановина*, ИЧ 23 (1976), 23 - 37; М. Спремић, *Средњовековни рудници и тргови северозападне Србије, Међусобна повезаност, Ваљево - постанак и успон градског средишта, Ваљево* 1994, 93 - 110; М. Спремић, *Црнца у средњем веку*, Зборник ФФ 18 (1994) 127 - 147; С. Ћирковић, *Сеобе српског народа у Угарску у 14 и 15. веку*. Зборник радова посвећен 300 - годишњици Велике сеобе Срба, Београд 1990, 37 - 46; С. Ћирковић, *Дубровачка ковница и прозводња сребра у Србији и Босни*, ИГ 1- 2 (1976), 91 - 98; М. Динић, *„Власти“ за време Деспотовине*, Зборник ФФ 10 - 1 (1968) 237 - 244 прештампано у : Из српске историје средњег века, Београд 2003. 219 - 229; А. Веселиновић, *Владарско и комунално у градовима Деспотовине, Социјална структура српских градских насеља, Смедерево - Београд* 1992, 125 - 139; А. Веселиновић, *Царински систем у Србији у доба Деспотовине*, ИГ 1 - 2 (1984), 7 - 39; С. Мишић, *Коришћење унутрашњих вода у српским земљама средњег века*, Београд 2007; Ј. Калић, *Деспот Стефан Лазаревић Турци (1421 - 1427)*, ИЧ 29 - 30 (1982 - 1983), 7 - 18. Могу се изабрати и радови из Зборника *Ослобођење градова у Србији од Турака 1862 - 1867*, Београд 1970 и *Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века*, Београд 1989.

Историја Срба до краја XI века носи 5 ЕСП бодова и слуша се у III семестру са по 2 часа предавања и вежби. Наставним планом је одређен циљ,⁷⁸ исход,⁷⁹ садржај,⁸⁰ облици наставе⁸¹ као и литература.⁸² Приручници су остали исти, разлику је условио повећани обим предмета,⁸³ а нешто је промењен и списак извора.⁸⁴

Други предмет *Историја Срба у XII и XIII веку* такође носи 5 ЕСП бодова, слуша се у IV семестру са по 2 часа предавања и вежби. И овај предмет има циљеве,⁸⁵ исходиште,⁸⁶ облике⁸⁷ и садржај наставе.⁸⁸ Док се циљеви и

⁷⁸ Циљ предмета је: упознавање са прошлошћу српског народа у наведеном периоду, тј. са стварањем првих српских држава, њиховим односом са суседним државама и народима, промена друштвених односа и религије, а све у склопу проучавања прошлости југоисточне Европе.

⁷⁹ Стварање заокружене научне представе о прошлости српског и суседних народа у раном средњем веку што треба да омогући упознавање са наредним периодима.

⁸⁰ То је: досељавање Словена, досељавање Срба и настанак жупске организације, стварање склавија и земаља; прве српске државе, покрштавање Срба, Захумље, Паганија, Травунија и Србија у IX и X веку, Дукља у X и XI веку, Константин Бодин, насеља, друштвено социјални односи, култура, Самуилов устанак, устанак Петра Одељана и Ђорђа Војтеха и коначна разматрања.

⁸¹ Практична настава: вежбе, други облици наставе, студијски истраживачки рад.

⁸² Што се пак тиче остале литературе, студенти су могли да бирају пет расправа са следећег списка: Б. Ферјанчић, *Структура 30. главе списа De administrando imperio*, ЗРВИ 18 (1978), 67 - 80; Љ. Максимовић, *Структура 32. главе списа De administrando imperio*, ЗРВИ 21 (1982), 25 - 32; Б. Ферјанчић, *Долазак Хрвата и Срба на Балканско полуострво (осврт на нова тумачења)*, ЗРВИ 35 (1996), 117 - 154; Љ. Максимовић, *Покрштавање Срба и Хрвата*, ЗРВИ 35 (1996), 155 - 174; Б. Ферјанчић, *Василије I и обнова византијске власти у IX веку*, ЗРВИ 36 (1997), 9 - 30; Љ. Максимовић, *Организација византијске власти у новоосвојеним областима после 1018. године*, ЗРВИ 36 (1997), 31 - 43; С. Ћирковић, *"Насељени градови" Константина Порфирогенита и најстарија територијална организација*, ЗРВИ 37 (1998), 9 - 32; Т. Живковић, *О северним границама Србије у раном средњем веку*, Зборник Матице српске за историју 63-64 (2001), 7 - 17; Љ. Максимовић, *Зигос на српско-византијској граници*, ЗФФ XV - 1 (Београд 1985), 73 - 89; С. Пириватрић, *Византијска тема Моравија и "Моравије" Константина VII Порфирогенита*, ЗРВИ 36 (1997), 173 - 201; С. Рајковић, *Византијска Далмација у спису-нове дилеме*, ЗРВИ 36 (1997), 221 - 232; Ј. Калић, *Прокопијева "АРΣΑ"*, ЗРВИ 27 - 28 (1989), 9 - 17; радови из зборника: Ј. Калић, *Европа и Срби. Средњи век*, Београд 2006. Дакле нови радови су Б. Ферјанчић *Структура 30. главе списа De administrando imperio*, Б. Ферјанчић *Василије I и обнова византијске власти у IX веку*, Љ. Максимовић, *Организација византијске власти у новоосвојеним областима после 1018. године*, Т. Живковић, *О северним границама Србије у раном средњем веку*, Љ. Максимовић, *Зигос на српско-византијској граници*, С. Пириватрић, *Византијска тема Моравија и "Моравије" Константина VII Порфирогенита*, С. Рајковић, *Византијска Далмација у спису-нове дилеме*, а избачени су С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, Љ. Максимовић, *О времену доласка Неретљана на далматинска острва*; Г. Острогорски, *Хроника српских владара и њени хронолошки подаци*; Т. Живковић, *Црквена организација у српским земаљама (рани средњи век)*, Београд 2004.

⁸³ *Историја српског народа I*, Београд 1999 (друго издање), 109 - 197 (група аутора); М. Благојевић - Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2002, 9 - 81; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 33 - 44.

⁸⁴ *Византијски извори за историју народа Југославије*, том I. Београд 1955; *Византијски извори за историју народа Југославије*, том II. Београд 1959; *Византијски извори за историју народа Југославије*, том III. Београд 1966; *Љетопис попа Дукљанина*, Београд 1988.

⁸⁵ Циљ предмета: упознавање са прошлости српског народа у наведеном периоду: опадање Дукље и јачање Рашке, ослобођење и обједињавање српских земаља (изузев Босне) под Немањићима, јачање те државе (територијално, организационо, привредно)

⁸⁶ Стварање заокружене научне представе о историји српског и других народа у наведеном периоду што треба да омогући повезивање са стеченим знањима о претходним и створи услове за проучавање наредних периода из прошлости српског народа.

⁸⁷ Практична настава: вежбе, други облици наставе, студијски истраживачки рад.

⁸⁸ То је: Рашка у доба Вукана, Урош I и Урош II, долазак Стефана Немање на власт, освајања Стефана Немање

истходиште разликују у већој или мањој мери, облици наставе су исти, док је садржај, што је разумљиво, потпуно различит. Одређени су приручници,⁸⁹ извори⁹⁰ и литература.⁹¹

Курс *Историја Срба од 1300. до 1391. године* слуша се у току V семестра, са по 2 часа предавања и вежби, обавезан је и носи 6 ЕСП бодова. Одређени су му циљеви,⁹² исходиште,⁹³ облици наставе⁹⁴ и њен садржај.⁹⁵ Планом су предвиђени приручници из којих су студенти спремали испит.⁹⁶ Студенти могу да бирају између две монографије⁹⁷ или 10 расправа.⁹⁸

и Стефана Првовенчаног, краљевство и архиепископија, немирна времена (Радислав и Владислав), Урош I Немањић, Драгутин Немањић, Милутин до мира са Византијом, друштвено - социјални односи, насеља и становништво, развој рударства, трговина и путеви, Босна и црква босанска.

⁸⁹ Као приручници за спремање испиа служе они исти наслови који сулуже и за период до 11. века: *Историја српског народа I*, Београд 1999 (друго издање), 197 - 449 (група аутора); М. Благојевић - Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2002, 81 - 206; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 44 - 81.

⁹⁰ *Византијски извори за историју народа Југославије*, том IV. Београд 1971; Свети Сава, *Сабрани списи*, Београд 1986; Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*, Београд 1988; Доментијан, *Живот Светог Саве и Живот Светог Симеона*, Београд 1988; Теодосије, *Житија*, Београд 1988.

⁹¹ Што се пак тиче шире литературе у њу спада монографија М. Живојиновић, *Историја Хиландара I (до 1335)*, Београд 1998 или 5 расправа: М. Благојевић, *Основна знамења српских краљева и архиепископско достојанство, Срби - изабрани народ, Титуле принчева из куће Немањића, О аграрним односима у Полимљу крајем XIII и почетком XIV века, Закон Светог Саве и Светог Симеона*, у: Немањићи и Лазаревићи. Српска средњовековна државност, Београд 2004, 75 - 91, 115 - 133, 133 - 149, 175 - 191, 191 - 247; Ј. Калић, *Рашка краљевина (Regnum Rascie)*, ЗРВИ 41 (2004), 183 - 189; радови из зборника: Ј. Калић, *Европа и Срби. Средњи век*, Београд 2006.

⁹² Циљ предмета: упознавање са прошлости српског народа у наведеном периоду: даље јачање државе (територијално, организационо, привредно), процес дезинтеграције државе Немањића, одолевање страним притисцима и обликовање нових облика српске државности. Особености развоја Босне.

⁹³ Стварање заокружене научне представе о историји српског и других народа у наведеном периоду што треба да омогући повезивање са стеченим знањима о претходним и створи услове за проучавање наредних периода из прошлости српског народа.

⁹⁴ Практична настава: вежбе, други облици наставе, студијски истраживачки рад.

⁹⁵ То је: грађански рат и крај Милутинове владе, Милутиново законодавство и киторска делатност, Стефан Дечански, освајања краља и цара Душана, Душанов законик, Босна у време бана Стјепана II Котроманића, Босна Твртка I Котроманића, српске земље од 1355. до 1371. године, пропаст Мрњавчевића и Николе Алтомановића, Балшићи, кнез Лазар и Вук Бранковић, Косовска битка и последице, Сеобе Срба, развој феудалних односа и привреда.

⁹⁶ *Историја српског народа I, II* Београд 1999 (друго издање), 449 - 617, 7 - 47 (група аутора); М. Благојевић - Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2002, 206 - 266; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 81 - 166.

⁹⁷ С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996; Р. Ћук, *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986.

⁹⁸ М. Благојевић, *Соће - основни порез средњовековне Србије, Један перпер или кабао жита*, Глас СССХС САНУ, Одељење друштвених наука, књ. 11, 1 - 44; М. Благојевић, *Меропси и отроци, баштинници и посадници у Грбальском рукопису Душановог законика*, Глас СССХС САНУ, Одељење историјских наука књ. 12, Београд 2004, 21 - 60; С. Ћирковић, *Сеоска општина код Срба у средњем веку, Работници, војници, духовници*, Београд 1997, 341 - 348; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001²; главе: жупан, кнез, 38 - 56, кефалија 246 - 266; М. Благојевић, *О издаји или невери Вука Бранковића*, Зборник Матице српске за историју бр. 79 - 80 (2009), 7 - 42; С. Ћирковић, *Краљ Стефан Драгутин*, Рачански зборник 3 (1998), 11 - 19; С.

Курс *Историја Срба од 1391 до 1459. године* слуша се у току VI семестра, са по 2 часа предавања и вежби, обавезан је и носи 7 ЕСП бодова. Планом су му одређени циљеви,⁹⁹ исходиште,¹⁰⁰ облици наставе¹⁰¹ и њен садржај,¹⁰² као и приручници из којих студенти спремају испит¹⁰³ и литература. Студенти могу да бирају литературу: две монографије¹⁰⁴ или 10 расправа.¹⁰⁵

Мишић, Земља у држави Немањића, Годишњак за друштвену историју IV, 2 - 3 (1997), 133 - 146; М. Благојевић, „*Закон Светог Симеона и Светог Саве*“, Зборник Сава Немањић - Свети Сава, Историја и предање, Београд 1979, 129 - 164, (прештампана у М. Благојевић, „*Закон Светог Симеона и Светог Саве*“, *Немањићи и Лазаревићи*, Београд 2004, 191 - 246); М. Благојевић, *Влапци кнезови, премићури и челници у држави Немањића и Котроманића (XIII - XV век)*, Споменица Милана Васића, Академија наука Републике Српске, Споменица књ. II, Бања Лука 2005, 43 - 77; Р. Михаљчић, *Селишта, Прилог историји насеља у средњовековној српској држави*, Прошлост и народно сећање, Београд 1995, 131 - 191; С. Ћирковић, *Косовска битка у међународном контексту*, Глас СССХХХХVIII, Одељење историјских наука књ. 3 1996 49 - 69. Љ. Максимовић, *Српска царска титула*, Глас САНУ СССХХХХIV књ. 10, Београд 1998, 173-189; М. Динић, *Област Бранковића*, у: Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 148 - 177; М. Благојевић, *Јединство и подвојеност српских земаља пре битке на Косову, Господари Срба и Подунавља, "Владаније" кнеза Лазара у Приморју, Кнез Лазар-ктитор Хиландара, Савладарство у српским земљама после смрти цара Уроша у: Немањићи и Лазаревићи. Српска средњовековна државност*, Београд 2004, 277 - 303; 303 - 315, 315 - 335, 335 - 355, 355 - 391; М. Спремић, *Вук Бранковић и Косовска битка*, Глас САНУ СССХХХХVIII одељење историјских наука, књ. 3 1983, 85 - 106. Радови из следећих зборника: *Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века*, Београд 1989; *О кнезу Лазару*, Београд 1975; *Косовска битка у историографији*, Београд 1990; *Зборник у част шесте стогодишњице законика цара Душана I*, Београд 1951.

⁹⁹ Циљ предмета: упознавање са прошлосту српског народа у наведеном периоду: одолевање страним притисцима (вазални положај) и развој српских држава насталих на крају претходног периода (организационо и привредно јачање). Миграције српског народа. Особености развоја Босне.

¹⁰⁰ Стварање заокружене научне представе о историји српског и других народа у наведеном периоду што треба да омогући повезивање са стеченим знањима о претходним и створи услове за проучавање наредних периода из прошлости српског народа..

¹⁰¹ Практична настава: вежбе, други облици наставе, студијски истраживачки рад.

¹⁰² То је: земље Лазаревића до 1402. године, Вук Бранковић, Босна крајем 14. и почетком 15. века, ратови у Србији (1402 - 1410), сукоби са Турцима (1402 - 1413), привредни успон, крај владавине Стефана Лазаревића и долазак Ђурђа Бранковића, први пад Деспотовине, обнова, Босна у 15. веку, Зета у 15. веку, пад Деспотовине и Босне, сеобе Срба и друштвено-социјално односи.

¹⁰³ *Историја српског народа II* Београд 1999 (друго издање), 47 - 373 (група аутора); М. Благојевић - Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2002, 266 - 303; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 166 - 345.

¹⁰⁴ А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995; Ј. Калић, *Срби у позном средњем веку*, Београд 1994.

¹⁰⁵ М. Благојевић, *Источна граница Деспотовине 1428-1439*, ИГ 1-2 (1995), 23 - 36; М. Спремић, *Деспот Ђурађ и Мачванска бановина*, ИЧ 23 (1976), 23 - 37; М. Спремић, *Средњовековни рудници и тргови северозападне Србије. Међусобна повезаност*, Ваљево - постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 93 - 110; М. Спремић, *Црнча у средњем веку*, Зборник ФФ 18 (1994), 127 - 147; С. Ћирковић, *Сеобе српског народа у Угарску у 14. и 15. веку*, у: 300 - годишњици Велике сеобе Срба, 37-46; Исти, *Дубровачка ковница и производња сребра у Србији и Босни*, ИГ 1-2 (1976), 91 - 98; М. Динић, «*Власти*» за време Деспотовине, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 219 - 229; А. Веселиновић, *Владарско и комунално у градовима Деспотовине*, Социјална структура српских градских насеља (XII-XVIII век), Смедерево - Београд 1992, 125 - 139; А. Веселиновић, *Царински систем у Србији доба Деспотовине*, ИГ 1 - 2 (1984), 7 - 39; С. Мишић, *Коришћење унутрашњих вода у српским земљама средњег века*, Београд 2007; Ј. Калић, *Деспот Стефан Лазаревић Турци (1421-1427)*, ИЧ 29 - 30 (1982 - 1983), 7 - 18. Радови из зборника: *Ослобођење градова у Србији од Турака 1862-67*, Београд 1970; *Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века*, Београд 1989.

Уз обавезне, од школске 2008 - 2009. године постоје и два изборна предмета: *Трговина и саобраћај у српским земљама у средњем веку* и *Српска црква у средњем веку*. *Трговина и саобраћај у српским земљама у средњем веку* носи 5 ЕСП бодова, слуша се у IV семестру. У почетку се слушао 1 час предавања недељно, а од ове, 2011 - 2012. школске године, додат је и 1 час вежби. И овај предмет има циљеве,¹⁰⁶ исходиште,¹⁰⁷ облике¹⁰⁸ и садржај наставе.¹⁰⁹ Литература за испит се дели на обавезну и консултативну.¹¹⁰

Српска црква у средњем веку носи 5 ЕСП бодова, а слуша се 1 час предавања и 1 час вежби. Овај курс има одређене циљеве,¹¹¹ исходиште,¹¹² садржај¹¹³ и облике наставе.¹¹⁴ Курс има и обавезну литературу, али не и уџбенике.¹¹⁵

¹⁰⁶ Циљ предмета: стицање знања и вештина за постизање вишег нивоа знања из историјских наука (технике трговине, врсте и количине робе, носиоци трговине, владарски приходи). Такође, познавање физичког простора и утицаја на људску прошлост.

¹⁰⁷ Коришћење географских и историјских карата, умеће писаног и усменог излагања, презентација радова, вештина решавања тестова и израда колоквијума.

¹⁰⁸ Практична настава: вежбе, други облици наставе, студијски истраживачки рад

¹⁰⁹ То је: извоз, увоз, средства транспорта, власи као поносници, тргови, страни тргови, домаћи трговци, забране трговине, царине, путеви, препреке и речни прелази (мостови, скеле, бродови - бродарина), пловидбе на рекама, камате и проблем дугова, обим трговине и пословне књиге као извор за историју трговине.

¹¹⁰ У обавезну спада: Г. Шкриванић, *Путеви у средњовековној Србији*, Београд 1974, 43 - 50, 53 - 59, 62 - 71; *Историја српског народа I*, Београд 1981, 357 - 371; М. Динић, *Средњовековна дубровачка караванска трговина*, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 305 - 331; Д. Ковачевић - Којић, *О домаћим трговцима у средњовековној Сребреници, у: Градски живот у Србији и Босни*, Београд 2007, 429 - 439; А. Веселиновић, *Царински систем у Србији доба Деспотовине*, ИГ 1-2 (1984), 7 - 39; М. Спремић, *Дубровачка трговачка друштва у деспотовини Ђурђа Бранковића*, Зборник ФФ у Београду 13 - 1 (1976), 85 - 103; С. Мишић, *Коришћење унутрашњих вода у српским земљама средњег века*, Београд 2007; П. Рокаи, *Бродови на Дунаву и притокама на подручју Јужне Угарске у средњем веку*, Пловидба на Дунаву и његовим притокама кроз векове, Београд 1983, 139 - 175. У консултативну спадају: Д. Ковачевић, *Трговина у средњовековној Босни*, Сарајево 1961; Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987.

¹¹¹ Циљ предмета: подробније упознавање студената са прошлошћу Српске православне цркве, са посебним освртом на њену улогу у етничким процесима, културном развоју, управним, судским, економским, социјалном и другим улогама.

¹¹² Допуна знања који су студенти стекли проучавајући средњовековну прошлост на свим обавезним предметима, као и развијање осећаја код студената о потреби изучавања друштвених процеса, а не само политичке историје

¹¹³ То је: теоријска настава, црквена организација пре 1219. године, стицање аутокефалности, триторијална организација, српска црква у доба краља Милутина, патријаршија, измирење цркава 1375. године, ктиторска делатност, црква крајем 14. века, црква у Деспотовини, Турци и српска црква и прошлост појединих епископија и митрополија (Рашка, Дабарска, Призренска, Скопска, Хумска, Зетска, Браничевска, Београдска).

¹¹⁴ Практична настава: вежбе, други облици наставе, студијски истраживачки рад.

¹¹⁵ М. Јанковић, *Епископије и митрополије српске цркве у средњем веку*, Београд 1985; Ј. Калић, *Црквене прилике у српским земљама до оснивања српске архиепископије 1219. г.* Сава Немањић - Свети Сава. Историја и предање, Београд 1979, 27 - 53; С. Ћирковић, *Православна црква у средњовековној српској држави*, Српска православна црква 1219 - 1969. Споменица о 750-годишњици аутокефалности, Београд 1969, 31 - 51; М. Благојевић, *Србија Немањића и Хиландар*, Београд 1998.

За све ове предмете, како обавезне тако и изборне, исти је број бодова предиспитних и испитних активности. Тако, од предиспитних активности, колоквијум доноси 20 бодова, семинарски рад 15, а остале активности 5. Дакле, усмени део испита носи 60 бодова.

Из овог излагања одмах се уочава да није могуће упоредити програме наставе историје на филозофским факултетима у овим универзитетским центрима пре 1998. године, зато што до тада катедра у Нишу није постојала. Међутим, било би интересантно, са данашње тачке гледишта, после свих дешавања на простору бивше Југославије, упоредити нпр. студијски програм за историју Новог Сада, са Загребом, Сарајевом, Скопљем, Љубљаном, потражити одговоре на питање да ли су они предавали српску историју, као што се у Новом Саду изучавала њихова као национална. Посебно би било интересантно утврдити какав су однос њихови наставни програми имали према изучавању историје националних мањина, тј. да ли су и они улазили у националну историју. Програм који се предавао на Филозофском факултету у Приштини пре бомбардовања 1999. године дао би такође одговоре на питања приступа и тумачења како српске историје, тако и осталих који сматрају да су значајни део српског средњег века.

Оно што се може уочити упоређујући наставне програме Новог Сада и Ниша јесте да су програми националне историје све до увођења Болоње задржали југословенски карактер. Тек 2007. године оба добијају српски национални карактер, односно тежиште се ставља на српску националну историју. Ипак разлика постоји. У програму за националну историју до краја XII века у Новом Саду предају се Словени, дакле и у том периоду национална историја нема изразито српски карактер, већ словенски, док је у Нишу карактер историје јасно одређен. То је српски.

Đorđe Đekić

THE NATIONAL HISTORY - MEDIAEVAL PERIOD LECTURES AT THE NOVI SAD AND NIS UNIVERSITIES, HISTORY DEPARTMENT

Summary: Since the beginning of the Novi Sad Faculty of Philosophy - History Department in 1954 and the Nis Faculty of Philosophy - History Study Group, the National History - Mediaeval Period lectures have undergone some changes. These are the result of development of science, but also of the changes in curricula, when in Novi Sad a special course was introduced, when due to the Bologna Declaration, the subject was divided. Also, the changes were occurring as the home country was changing in scope and size, so that the concept of 'national', referring to the South Slavic (Yugoslav) region, came to mean only the Mediaeval History of Serbia.